

NA UZALEŻNIENIA BEHAWIORALNE

ŚWIADOMOŚĆ PROCESU GRUPOWEGO W CODZIENNEJ PRACY NAUCZYCIELA NAUCZANIA POCZĄTKOWEGO

Kinga Sochocka, Karolina Van Laere

Ten artykuł rozpoczyna cykl publikacji skierowanych do nauczycieli nauczania początkowego. Naszym celem jest rozwijanie umiejętności wychowawczych i profilaktycznych wśród specjalistów pracujących z małymi dziećmi oraz dostarczenie im niezbędnej wiedzy na temat tak zwanych uzależnień behawioralnych. Cykl naszych publikacji zawiera również przykłady scenariuszy zajęć edukacyjnych, których poprawna realizacja może przyczynić się do osłabiania lub kompensowania czynników ryzyka uzależnień behawioralnych wśród dzieci.

Pełnienie obowiązków nauczyciela i wychowawcy dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym jest związane z bardzo dużą odpowiedzialnością. W pierwszych latach nauki w przedszkolu i w szkole dziecko kształtuje swoje relacje z nauczycielami i innymi uczniami, buduje swój stosunek do obowiązku edukacji, innych ludzi i siebie. Wpływ nauczyciela na zachowanie i postawy dziecka już od najwcześniejszych lat edukacji jest często większy aniżeli na kolejnych etapach jego nauki. Dzieci w tym wieku chętnie podążają za swoimi nauczycielami. Ich naturalna aktywność, ciekawość, spontaniczność i chęć angażowania się w to, co proponuje dorosły, daje nauczycielom duże możliwości pracy wychowawczej i profilaktycznej. Jest to więc najlepszy czas na wprowadzanie działań profilaktycznych w szkole. Im wcześniej podjęte zostaną kroki zmierzające do rozwijania kompetencji psychospołecznych dzieci, tym większa jest szansa na ochronienie ich w przyszłości przed podejmowaniem zachowań ryzykownych, a także wejściem na drogę uzależnienia, w tym uzależnienia behawioralnego. Badania dowodzą, że coraz młodsze osoby są narażone na ryzyko wystąpienia problemów związanych z nadużywaniem mediów elektronicznych, nieumiarkowanym jedzeniem czy nieracjonalnymi zakupami. Przyczyniają się do tego m.in. większa dostępność wszelkiego rodzaju dóbr konsumpcyjnych, kreowane i wzmacniane przez media wartości materialne i postawy konsumpcyjne, sugestywne reklamy itp. Dlatego tak ważne jest, aby już w pierwszych latach edukacji kształtować w młodych ludziach umiejętność adekwatnego korzystania z wszelkiego rodzaju dóbr.

Proces grupowy

Wychowawca w klasach nauczania początkowego ma spory wpływ na kształtowanie prawidłowych relacji w grupie rówieśniczej z uwagi na to, że prowadzi z dziećmi prawie wszystkie zajęcia. Dzięki temu ma również znaczne możliwości wpływania na pierwsze oznaki trudności wychowawczych pojawiających się w klasie. W jaki sposób nauczyciel może wykorzystać te atuty, by przyczynić się do rozwoju umiejętności współpracy swoich uczniów? Bardzo pomocna może okazać się umiejętność analizowania i uwzględniania prawidłowości rozwoju grupy, czyli prawidłowości tzw. procesu grupowego.

Każda grupa ludzi, niezależnie od wieku jej członków, przechodzi przez pewne określone fazy rozwoju. Przypominają one pewien stały, powtarzalny mechanizm funkcjonowania grupy oraz poszczególnych jej członków. Podlegają im również grupy małych dzieci. Pamiętać należy jednak, że rozwój grupy nie jest liniowy. Grupy mają bowiem tendencję do podlegania zarówno zjawiskom progresu, jak i regresu, który może być spowodowany różnymi przyczynami. Bardzo częstym zjawiskiem jest regres w rozwoju grupy spowodowany czynnikami zależnymi i niezależnymi od nauczyciela (dołączenie nowego ucznia do klasy lub odejście jednego z uczniów, zmiana nauczyciela itp.). To oznacza, że granice i kolejność etapów jest umowna, a etap współpracy często nie jest stałym etapem w historii rozwoju grupy. Umysłowanie sobie tego pozwala nauczycielowi patrzeć na swój zespół klasowy z większym zrozumieniem, co w konsekwencji ułatwia radzenie sobie w wielu trudnych sytuacjach wychowawczych. Na co należy zatem

zwrócić uwagę w kolejnych etapach rozwoju klasy nauczania początkowego?

Etap zależności i orientacji, czyli: poznamy się

Pierwsze zajęcia w szkole pozwalają zaobserwować, jak różne dzieci wyrażają swoje emocje związane z nową sytuacją. Jedne będą nadmiernie ruchliwe, inne odważnie będą nawiązywały kontakty z innymi dziećmi, a jeszcze inne będą niepewnie rozglądały się po klasie i obserwowały, co się dzieje. Bez względu na prezentowane zachowanie, możemy sobie wyobrazić, że dzieciom będzie towarzyszył niepokój czy czasem nawet lęk. Każde z nich na różne sposoby będzie radziło sobie z tymi emocjami, szukając jednocześnie odpowiedzi na pytania: „Kim są nowi koledzy/ koleżanki?”, „Czy będziecie mnie lubić?”, „Co będziemy tu robić?”, „Czy będzie mi się tu podobało?”. Etap zależności i orientacji to czas pierwszych interakcji między dziećmi – pierwsze uśmiechy, rozmowy, siedzenie razem w ławce. Pierwsza faza nie kończy się zaraz po zapoznaniu, ale trwa jeszcze przynajmniej przez kilka tygodni. W tym czasie dzieci będą stopniowo coraz lepiej poznawały swoich kolegów i koleżanki, powstanie pierwsza nieformalna struktura klasy, od której wiele będzie zależało w przyszłości.

Na czym ogniskuje się aktywność dzieci w pierwszym etapie rozwoju grupy? Na co powinien zwrócić uwagę nauczyciel?

- Dzieci w tej fazie rozwoju grupy są nastawione na poznanie siebie nawzajem. Sprawdzają, z którymi kolegami/koleżankami wejdą w bliższą relację, kto je polubi, z kim będą chcieli przebywać częściej. Podejmują pierwsze decyzje

dotyczące tego, z kim się zaprzyjaźnią, komu zdradzą swoje sekrety, słowem: komu zaufają, na ile będą otwarte i aktywne w klasie. Już na tym etapie nauczyciel będzie mógł zaobserwować, które z dzieci słabiej od innych nawiązują relacje i odnajdują się w grupie. Właśnie na te dzieci trzeba zwrócić szczególną uwagę i zastanowić się, w jaki sposób można im pomóc, żeby lepiej odnalazły się wśród innych dzieci. Chodzi o to, żeby podjąć interwencję, zanim ich problemy w relacjach społecznych nie zdążyły się jeszcze utrwalić.

- Większość dzieci będzie odczuwała dużo niepokoju o to, czy zostaną zaakceptowane przez inne dzieci i nauczyciela. Sprzyja to tworzeniu się małych podgrup wśród uczniów, które zapewniają poszczególnym osobom poczucie większego bezpieczeństwa.
- Dzieci badają, kim jest ich nauczyciel: na co pozwala, czego zakazuje, jakie są jego oczekiwania. Na tym etapie nauczyciel buduje więc podwaliny swojego autorytetu. Warto więc stworzyć wraz z dziećmi jasne i proste zasady funkcjonowania w klasie. Zasady wypracowane i wdrożone na tym początkowym etapie pomogą zarówno dzieciom, jak i nauczycielowi w późniejszym okresie, kiedy to zaczną pojawiać się zakłócenia i problemy w życiu klasy.
- W pierwszym etapie procesu grupowego dzieci uczą się zasad funkcjonowania z rówieśnikami w klasie. Bardzo ważne jest, aby w tym czasie nauczyciel stworzył im możliwość rozwijania empatycznej postawy wobec kolegów i koleżanek, uważności na uczucia drugiej osoby oraz reagowania z szacunkiem i akceptacją na to, co mówią i robią. Pomaga w tym nazywanie uczuć i emocji przeżywanych przez dzieci, zwracanie im uwagi, jak mogą się czuć inne osoby w danej sytuacji, okazywanie szacunku dla tego, co przeżywają (co nie oznacza akceptacji dla złego zachowania). Początkowy etap może sprzyjać budowaniu spójności oraz poczucia bezpieczeństwa w grupie.

Etap kryzysu, konfliktu i buntu, czyli: nie lubimy się

Dzieci znają się już jakiś czas. Pamiętają swoje imiona, zdążyły się już również zapoznać z klasą i szkołą, słowem: zaczynają czuć się bardziej swobodnie. Etap kryzysu, konfliktu i buntu to najtrudniejszy okres pracy nauczyciela. Niestety, często z uwagi na nieumiejętność radzenia sobie z problemami w klasie od początku jej istnienia, okres ten znacząco wydłuża się lub – w niektórych przypadkach – trwa przez większy czas edukacji dzieci w danej szkole.

Na czym ogniskuje się aktywność dzieci na drugim etapie rozwoju grupy? Na co powinien zwrócić uwagę nauczyciel?

- Nauczyciel w tym okresie ma do czynienia z przejawami oporu grupy. Wśród małych dzieci opór zazwyczaj wyraża się poprzez nieposłuszeństwo i przeszkadzanie na lekcjach. Związany jest on z pojawieniem się trudnych emocji w zespole klasowym (takimi jak złość, rozczarowanie, zniechęcenie, nuda). O ile w pierwszej fazie procesu grupowego dzieciom towarzyszyła na ogół idealizacja (tzn. dostrzegały jedynie zalety i dobre strony siebie nawzajem i nauczyciela), o tyle na tym etapie pojawia się więcej negatywnych przeżyć i sytuacji.
- Kłótnie i napięcia wśród dzieci w tym okresie stają się chlebem powszednim. Codziennie słyszymy skargi w stylu: „Asia mnie popchnęła”, „A Karol mnie nazwał ...?”. Przepychanki, tarcia między dziećmi często wynikają z ich walki o „popularność” w klasie: czyli o to, kto jest najważniejszy, kto ma „władzę” w grupie. Ten okres jest więc czasem napięć zarówno pomiędzy poszczególnymi uczniami i podgrupami w klasie, jak i nauczycielem, i uczniami. Jednocześnie warto pamiętać,

że nie ma lepszego okresu na to, aby nauczyć dzieci radzenia sobie w trudnych i konfliktowych sytuacjach.

- W tym czasie cierpliwość nauczyciela może być poddawana niejednej próbie. Musi bowiem przygotować się na to, że dzieci będą sprawdzały ustanowione przez niego zasady i ograniczenia poprzez demonstrowanie postawy buntu i niezgody. „Bycie niegrzecznym” to normalna reakcja części grupy na proces, który w niej zachodzi. Dzieci w pewnym sensie badają, na ile ich zespół klasowy będzie dla nich przyjaznym i bezpiecznym miejscem.
- W tym okresie w klasie występują często zwalczające się podgrupy, których członkowie wprost wyrażają swoją niechęć do innych podgrup. Dzieje się tak m.in. dlatego, że dzieci nie mają jeszcze świadomości własnych i cudzych możliwości oraz ograniczeń: postrzegają innych jako „atrakcyjnych, czyli dobrych” i „nieatrakcyjnych, czyli złych”. Zadaniem nauczyciela jest pokazanie dzieciom tego, że każdy z nich jest inny, co nie oznacza: „gorszy” – „lepszy”. Każdy ma zarówno zalety, jak i wady, i do takiej świadomości powinno się dążyć pracując z grupą.
- Warto pamiętać, że opór i postawy buntownicze należą do normalnych i naturalnych doświadczeń, pojawiających się w grupach. Nie zawsze jednak bunt jest wyrażany wprost. Jeżeli np. dzieci boją się nauczyciela, będą miały trudności w wyrażaniu swoich negatywnych odczuć. Wówczas ten etap będzie przebiegał w sposób mniej zauważalny przez opiekuna. W efekcie dzieci rozwijają niekonstruktywne sposoby radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Nie tyle zatem brak konfliktów w grupie świadczy o sukcesie pedagogicznym nauczyciela, a ich otwarte ujawnianie, które daje możliwość wspólnej pracy i uczenia się. Dzięki temu etap konfliktu i buntu daje dzieciom okazję uczenia się wyrażania własnego zdania, rozwiązywania konfliktowych sytuacji i radzenia sobie zarówno z własnymi emocjami, jak i uczuciami innych. Warto im w tym więc pomóc.

Etap spójności i współpracy, czyli: każdy z nas jest ważny

Na tym etapie dzieci czerpią przyjemność z bycia razem i ze współpracy w grupie. Mają do siebie zaufanie, częściej komunikują się w otwarty sposób, okazują szacunek dla innych. Nie oznacza to, że skończyły się napięcia i konfliktowe sytuacje. Są one jednak w bardziej konstruktywny sposób rozwiązywane i rzadziej wymagają pomocy dorosłego. Atmosfera w grupie sprzyja współpracy i – co najważniejsze – dzieci czują się bezpiecznie w swojej klasie.

O ile w uproszczony sposób można powiedzieć, że w pierwszym etapie grupa miała kontakt głównie ze swoimi możliwościami i pożądanymi cechami, a w drugim etapie – przede wszystkim ze swoimi ograniczeniami i niepożądanymi cechami, o tyle trzeci etap stanowi integrację tych elementów. Dzieci w tym okresie znają się już bardzo dobrze i wiedzą, które z nich w czym jest dobre. Zazwyczaj mają też świadomość ograniczeń swoich kolegów/koleżanek. Warto jest jednak pamiętać, że uczniowie w tym wieku rozwojowym cechuje naturalna niechęć do widzenia własnych ograniczeń. Dość powszechnym zjawiskiem jest wiara we własną wyjątkowość i niezwykłe umiejętności. Aby pomagać dzieciom budować bardziej adekwatny obraz siebie i innych ludzi warto definiować, w czym są rzeczywiście kompetentne.

Wskazówki praktyczne dla nauczyciela pracującego w oparciu o proces grupowy

- Ustal z dziećmi zasady wzajemnej współpracy. Kilka prostych reguł pomoże Ci z jednej strony wprowadzić i zachować porządek w trakcie zajęć, jak również wesprze proces

budowania atmosfery bezpieczeństwa w klasie. Pamiętaj, że pracujesz z małymi dziećmi, więc obowiązujących w klasie zasad nie powinno być więcej niż pięć. Każda z nich powinna być zwięzła i prosto określona. Poniżej przedstawiono przykładowe zasady. Pamiętaj jednak, że to Ty decydujesz, co dla Ciebie i twoich podopiecznych jest w tym momencie najważniejsze. Na tym etapie rozwoju dzieci można poinformować o tym, czego mają przestrzegać, jak również wspólnie z dziećmi określić reguły postępowania. Najważniejsze jest to, aby sporządzona lista reguł została spisana (dla dzieci umiejących czytać) lub dodatkowo zobrazowana w formie rysunku (dla dzieci, które nie potrafią jeszcze czytać), podpisana przez wszystkich członków klasy (imieniem, odciskiem dłoni itp.) oraz wywieszona w widocznym dla wszystkim miejscu. Przejrzystość zasad funkcjonowania oraz konsekwentne ich przestrzeganie przez nauczyciela pomoże uwewnętrznić je dzieciom i stosować się do nich.

- Konsekwentnie trzymaj się granic wyznaczonych dzieciom. Nie ma nic ważniejszego od czytelnych zasad funkcjonowania. Jednocześnie musisz pamiętać, że o ile Twoim zadaniem jest egzekwowanie ich przestrzegania, o tyle prawem dzieci jest sprawdzanie, czy wyznaczone przez ciebie granice obowiązują. W praktyce oznacza to, że dzieci przekraczają zasady, na które się umówiły. Po pierwsze, sprawdzają, po drugie musi minąć trochę czasu, zanim dzieci nauczą się funkcjonowania w grupie i przyswoją zasady. Jeżeli któreś z dzieci łamie ustalone reguły, zacznij od tego, żeby przypomnieć mu o wspólnej umowie. Dzieci w tym wieku potrzebują częstego przypominania im reguł panujących w klasie. Nie zrażaj się więc, jeżeli będziesz musiał przez kilka tygodni odwoływać się do reguł. Jeżeli po dłuższym czasie dziecko nie dostosowuje się do waszej umowy poinformuj je o tym, co się stanie, jeżeli nie będzie nadal przestrzegało umowy i w razie konieczności wprowadź konsekwencję w życie.
- Niektóre z dzieci potrzebują dodatkowej motywacji, aby nauczyć się przestrzegania norm. W takiej sytuacji warto zastanowić się nad poszukianiem indywidualnych czynników motywujących daną osobę, słowem: nagród. Stosując taki system warto pamiętać, że nagroda musi być atrakcyjna dla dziecka i niezbyt oddalona w czasie.
- Przywiązuj większą wagę do pozytywnych zachowań u dzieci. Dorośli mają często skłonność do zwracania uwagi na dzieci tylko wtedy, kiedy „im przeszkadzają”. Jeżeli postępujemy w ten sposób, paradoksalnie wzmacniamy negatywne zachowania u swoich uczniów. Pokazujemy dziecku bowiem, że jeżeli chce zdobyć naszą uwagę, musi być „niegrzeczne”. Dlatego pamiętajmy przede wszystkim o pochwałach!
- Zachęcaj i daj możliwość wszystkim dzieciom aktywnie uczestniczyć w zajęciach. Aktywność dzieci może być hamowana poprzez niepokój czy lęk. W takich sytuacjach warto zwracać się bezpośrednio do dzieci, które są mniej aktywne mówiąc na przykład „Jestem bardzo ciekawa/y, co Ty o tym myślisz, jak się z tym czujesz?”; „Zastanawiam się, co byś zrobiła w podobnej sytuacji?”. Warto jest również podkreślać wartość wszystkich dzieci na forum, mówiąc na

przykład „Jestem bardzo ciekawa/y, co każdy z was o tym myśli?”, „Każdy z was powiedział coś bardzo ważnego dla mnie” itp. Istotne jest również to, aby nie krytykować na forum klasy i nie poddawać ocenie tego, co mówią dzieci. W szczególności sposób dotyczy się to dzieci, które są mniej aktywne na forum klasy. Oceniający komentarz może wzmocnić ich lęk i spowodować jeszcze większe wycofanie. Jeżeli nie przychodzi ci nic innego ze wspierających komentarzy, możesz po prostu powiedzieć: „Cieszę się, że podzieliłaś się z nami tym, co myślisz”.

- Od początku pracy z klasą staraj się wprowadzać jak najwięcej okazji do poznawania się wszystkich uczniów między sobą. Regularnie wprowadzaj do zajęć elementy integrujące grupę, takie jak: ćwiczenia w parach, zadania realizowane w podgrupach przeplatane z tymi, które możesz prowadzić na forum klasy. Pamiętaj, aby uczestnicy podgrup i par zmieniali się. Możesz na przykład wykorzystać prosty sposób: „Odliczcie od 1 do ...” i tak podzielić uczniów na podgrupy. Następnie razem wykorzystaj do tego na przykład pocięte na kawałki obrazki. Dzieci posiadające części tego samego rysunku utworzą podgrupy. Im więcej stworzysz okazji dzieciom do poznawania siebie nawzajem, tym większa jest szansa, że zbudujesz zintegrowaną klasę.
- W codziennej pracy z grupą stwarzaj jak najwięcej okazji do otwartych rozmów między dziećmi. Zwłaszcza wtedy, kiedy między dziećmi dochodzi do kłótni i napięć, staraj się uczyć je otwartej rozmowy o pojawiających się trudnościach. Nie zajmuj jednak w tej sytuacji pozycji sędziego. Twoim zadaniem jest raczej pomoc w tym, aby każde z dzieci miało szansę wypowiedzieć to, co myśli i czuje w związku z daną sytuacją konfliktową, uczenie dzieci wypowiadania się z szacunkiem o drugiej osobie i nazywania swoich uczuć. Pomóż dzieciom w wypracowywaniu możliwego kompromisu poprzez wspólne szukanie możliwych rozwiązań danej sytuacji. Dzięki temu będziesz uczyć ich radzenia sobie z podobnymi sytuacjami w codziennym życiu. Ocenianie, kary, odgórne rozstrzygnięcie sporów i narzucanie gotowych rozwiązań zazwyczaj prowadzi jedynie do powierzchownego pogodzenia zwalniających stron i ma niewiele wspólnego z konstruktywnym rozwiązaniem trudnej sytuacji.
- Staraj się, żeby twoje komunikaty dotyczyły zarówno poszczególnych uczniów, jak i całej klasy. Dzięki temu będziesz pomagał dzieciom budować zarówno ich samoświadomość, jak i poczucie wspólnoty. Jeżeli na przykład obserwujesz, że kilkoro dzieci jest zaniepokojonych w związku z jakąś sytuacją, która miała miejsce w klasie, postaraj się odnieść tę informację do całego zespołu mówiąc na przykład: „Widzę, że jesteście zaniepokojeni tym, co przytrafiło się Olkowi...”. Im częściej będziesz stosować podobne komunikaty, tym bardziej będziesz kształtować w dzieciach poczucie wspólnoty. Jednocześnie pamiętaj, że nie kształtujesz poczucia wspólnoty wtedy, kiedy wyciągasz konsekwencje wobec całej klasy w sytuacji, gdy tylko część uczniów zrobiła coś niewłaściwego. Przeciwnie: w taki sposób wzmacniasz jedynie antagonizmy i negatywne emocje między dziećmi.

Kilka słów na koniec

Powyższy artykuł, z uwagi na ograniczoną objętość, stanowi jedynie wprowadzenie w tematykę związaną z procesem grupowym. Warto pamiętać, że świadomość tego, co dzieje się w poszczególnych etapach rozwoju grupy może pomóc nauczycielowi w podejmowaniu adekwatnych do danego momentu działań w pracy wychowawczej z klasą. Dzięki temu na-

uczyciel może uczyć dzieci konstruktywnej współpracy w grupie i rozwijać kompetencje psychospołeczne uczniów (m.in. samoocenę i poczucie własnej wartości, umiejętność nawiązywania relacji, radzenia sobie z trudnymi emocjami i sytuacjami), które chronią przed zachowaniami ryzykownymi i uzależnieniami.

Scenariusze zajęć psychoedukacyjnych (dla klas I–III szkół podstawowych)

KINGA SOCHOCKA, KAROLINA VAN LAERE

Temat: Poznajemy siebie nawzajem!

CELE:

- zwiększenie poziomu integracji w zespole klasowym
- rozwinięcie umiejętności współpracy w grupie
- umożliwienie wzajemnego poznania się uczniów w klasie

POMOCE DYDAKTYCZNE:

- karty pracy *Układanka* dla wszystkich uczniów
- kartki A4
- kredki
- nożyczki
- klej
- kolorowe magazyny

CZAS TRWANIA: 1 x 45 min

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Wprowadzenie. Nauczyciel wita się z dziećmi. Następnie wprowadza je w temat zajęć mówiąc: *W trakcie dzisiejszej lekcji spróbujemy poznać lepiej siebie nawzajem. Mam nadzieję, że będziemy się dzisiaj razem dobrze bawić!*

2. Ćwiczenie. Praca grupowa. Nauczyciel prosi dzieci, aby każde z nich wybrało w myślach jakiś znak. Może być to litera, figura, buźka, zakrzywiona linia itp. Mówi, że wybrany przez każdego znak będzie jego indywidualnym i niepowtarzalnym podpisem. Następnie prosi uczniów, aby wzięli do ręki kredkę w kolorze, w jakim chcieliby, aby ich niepowtarzalny znak był kreślony. Wręcza każdemu uczniowi skierowane karty pracy *Układanka* (strona 7 wkładki) prosząc, aby każde z dzieci w prawym górnym rogu podpisało kartę pracy swoim niepowtarzalnym znakiem. Następnie prosi uczniów o to, aby każdy z nich znalazł przynajmniej jedną osobę w klasie, która spełnia określone w *Układance* kryteria. Ważne jest, aby uczniowie w trakcie zabawy podeszli i porozmawiali z jak największą grupą kolegów i koleżanek. Zabawa trwa, dopóki wszystkie dzieci nie zdobędą pożądaney liczby podpisów.

Podczas omówienia ćwiczenia nauczyciel pyta uczniów o to, czy udało się im odnaleźć osoby, które mają podobne do nich upodobania. Pytania pomocnicze:

- Jak się czuliście bawiąc się w *Układankę*?
- Czy komuś nie udało się zdobyć odpowiedniej liczby podpisów? Jak myślicie, czy to dlatego, że nie ma w klasie osoby o podobnych zainteresowaniach, czy może nie udało się wam ze wszystkimi porozmawiać?
- Czy komuś z was udało się zdobyć więcej podpisów?
- Czy łatwo było znaleźć podobne do was osoby?
- Czy znacie inne osoby, które te kryteria spełniają?
- Czy zdarzyło się wam, że nie znając kogoś dobrze nie lubiliście go, albo zakładaliście, że ten ktoś jest nieciekawym, a potem, kiedy bliżej go poznaliście, zaprzyjaźniliście się z nim i odkryliście różne podobieństwa pomiędzy sobą?

W podsumowaniu zadania nauczyciel podkreśla, że na samym początku, kiedy kogoś nie znamy, może wydawać nam się, że ta osoba nie jest ciekawa, nie uda się z nią porozumieć. Kiedy jednak pozwolimy sobie poznać kogoś bliżej, często okazuje się, że różne rzeczy nas łączą z tą osobą i możemy się z nią dobrze czuć. Dlatego ważne jest, żebyśmy starali się lepiej poznać innych.

3. Ćwiczenie. Praca indywidualna. Praca grupowa. Nauczyciel rozdaje dzieciom kartki papieru, kolorowe magazyny, gazety, kredki oraz klej i nożyczki. Następnie mówi: *Zadaniem każdego z was będzie wykonanie swojego portretu metodą kolażu.* Nauczyciel dopytuje się, czy dzieci znają pojęcie „kolaż”. Jeżeli nie, wyjaśnia im jego znaczenie. Dalej kontynuuje przekazywanie instrukcji: *Macie do dyspozycji kolorowe magazyny, gazety i kredki. Popatrzcie na zdjęcia i materiały, i zastanówcie się, które z nich możecie wykorzystać, żeby zrobić swój portret. Mogą one przedstawiać na przykład to, co lubicie, czym się interesujecie, jak wyglądacie, co jest dla was przyjemne, a co nieprzyjemne. Interesujące was zdjęcia wytnijcie i następnie stwórzcie z nich swój portret. Macie na to 20 minut.* Gdy uczniowie zakończą realizację swoich prac, nauczyciel prosi osoby chętne o przedstawienie swoich portretów na forum klasy. Następnie nauczyciel prosi dzieci, aby na tablicy lub na podłodze ułożyły swoje prace w taki sposób, by powstała wielka mozaika, ukazująca ich całą klasę. Kiedy dzieci zakończą układanie prac nauczyciel prosi je o to, aby popatrzyły na swoją mozaikę i podzieliły się swoimi pierwszymi wrażeniami. Omawiając ćwiczenie nauczyciel zadaje następujące pytania:

- Jak podobało wam się wykonywanie swoich portretów?
- Czy jesteście zadowoleni z powstałych kolaży?
- Czy na swoich portretach umieszczaliście raczej rzeczy, które lubicie, czy bardziej te, których nie lubicie?
- Co myśleliście patrząc na portrety innych osób?
- Jak wam się wspólnie wykonywało mozaikę?
- Czy byliście zgodni co do tego, w jaki sposób ma wyglądać wasza wspólna mozaika? Jeżeli nie, to w jaki sposób udało się wam dojść do porozumienia?

W ramach podsumowania zadania nauczyciel podkreśla, że zwykle zależy nam na tym, żeby pokazywać się innym ludziom w taki sposób, żeby nas lubili i akceptowali. Kiedy siebie poznajemy nawzajem, to możemy się niepokoić, czy inni koledzy/koleżanki polubią nas takimi, jakimi jesteśmy. Każdy z nas, kto nie zna dobrze jeszcze swojej grupy, może się tak czuć.

4. Podsumowanie zajęć. W ramach podsumowania lekcji nauczyciel prosi każdego ucznia, aby powiedział swojemu koledze/koleżance siedzącej po jego prawej stronie, co podoba mu się w wykonanym przez niego/nią kolażu.

Temat: Razem w klasie!

CELE: ● wsparcie dzieci w ich adaptacji szkolnej ● rozwinięcie umiejętności współpracy w grupie

POMOCE DYDAKTYCZNE: ● kartki papieru A4 ● kolorowe kredki ● duży arkusz papieru ● flamastry
● dwie piłki zrobione z papieru, wielkości arbuza

CZAS TRWANIA: 1 x 45 min

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Wprowadzenie. W związku z tym, że podczas zajęć dzieci będą miały za zadanie mówić o tym, jak się czują w różnych sytuacjach, zajęcia wymagają wprowadzenia nauczyciela. Na samym początku mówi dzieciom, że każdy ma prawo do przeżywania różnych uczuć. Czasami ta sama sytuacja w jednej osobie może wywołać smutek, w innej złość, dla jeszcze innej osoby będzie obojętna. Na przykład jedni z nas boją się wizyty u lekarza, inni nie widzą w tym niczego trudnego. Ważne jest, żebyśmy pamiętali o tym, że każdy z nas ma prawo do swoich uczuć i to, że przeżywa coś od nas inaczej, nie znaczy, że jest gorszy albo lepszy. Następnie wyjaśnia, że na dzisiejszych zajęciach będą rozmawiali o swoich uczuciach w różnych sytuacjach w szkole. Dlatego chciał(a)by, żeby się umówili, że będą odnosili się do uczuć i wypowiedzi swoich kolegów i koleżanek z szacunkiem. Oznacza to, że nie będą się z nich śmieli, przedrzeźniali, komentowali w nieprzyjemny sposób. Nauczyciel prosi o potwierdzenie zgody na powyższą umowę każdego ucznia z osobna.

2. Ćwiczenie. Praca indywidualna oraz praca na forum¹.

Nauczyciel rozdaje dzieciom kartki papieru i kredki. Następnie przekazuje instrukcję: *Złóżcie papier na połowę. Na linii zgięcia narysujcie pionową kreskę. Następnie na lewej połowie napiszcie zdanie: „Co jest dla mnie trudne w szkole?”. Na drugiej połowie napiszcie zdanie: „Co sprawia, że w szkole jest mi przyjemnie?”.* Nauczyciel upewnia się, czy wszystkie dzieci zrozumiały prawidłowo polecenie. Gdy uczniowie wykonają instrukcję, nauczyciel mówi: *Teraz narysujcie po każdej stronie kartki obraz, który będzie przedstawiał odpowiedzi na zapisane powyżej pytania. Zarówno po prawej, jak i po lewej stronie musicie narysować inny obrazek. Macie na to 15 minut.* Gdy wszystkie dzieci skończą rysowanie obrazków, nauczyciel mówi: *Teraz połóżcie swoje obrazki na środku sali. Stańcie i obejrzyjcie prace swoich kolegów i koleżanek. Sprawdźcie, czy prace waszych kolegów są podobne, czy też niepodobne do waszych. Jeżeli chcecie, możecie zadawać sobie nawzajem pytania dotyczące waszych rysunków, możecie też o nich ze sobą porozmawiać i podzielić się swoimi wrażeniami. Macie na to 10 minut.*

Nauczyciel w ramach omawiania zadania zadaje dzieciom następujące pytania:

- Czy zadanie podobało wam się?
- Jak myślicie, czego boją się dzieci w szkole, w klasie? Dlaczego mogą niechętnie chodzić do szkoły?
- Co sprawia dzieciom przyjemność w szkole? Dlaczego dzieci lubią chodzić do szkoły?
- Co możemy zrobić, żeby każdy z nas bał się mniej?

- *Co możemy zrobić, żeby każdy z nas chodził do szkoły z większą przyjemnością?**
- *Czy jest coś, czego wy nie lubicie w szkole, w klasie, czego się boicie, albo co jest dla was trudne?*

****Uwaga:** Ważne jest, aby nauczyciel pomógł uczniom zastanowić się, co każdy z nich może zrobić, żeby czuć się dobrze w szkole i klasie. Pomysły dzieci i własne może on spisać na dużym arkuszu papieru i wywieścić w widocznym miejscu w sali. Przykładowe działania: słuchanie siebie nawzajem, mówienie sobie miłych rzeczy, dzielenie się, zapraszanie kolegów i koleżanek do wspólnej zabawy itp.

W ramach podsumowania zadania nauczyciel podkreśla, że każdy z nas może zrobić różne rzeczy, które mogą pomóc innym kolegom i koleżankom w tym, aby lepiej czuli się w szkole i w klasie.

3. Ćwiczenie. Praca w grupach. Nauczyciel dzieli uczniów na dwie grupy. Prosi w tym celu dzieci, aby odliczyły od jednego do dwóch. Następnie obie grupy dzieci siadają na swoich krzesłach w rzędzie. Krzesła w rzędzie są ustawione bokami do siebie. W ten sposób powstają dwa rzędy ustawionych przodem do siebie drużyn. Nauczyciel prosi uczniów o to, aby każda grupa wymyśliła swój własny okrzyk. Mają na to maksymalnie 5 minut. Następnie nauczyciel prosi, aby każda z grup zademonstrowała swój okrzyk. Po tym nauczyciel podaje dzieciom instrukcję: *Za chwilę podam każdej drużynie piłkę z papieru. Waszym zadaniem będzie przekazanie jej sobie po kolei przez wszystkich członków drużyny za pomocą różnych części ciała. Ważne jest, aby w trakcie podawania piłki nie spadła ona na podłogę. Jeżeli spadnie, piłka cofa się do początku kolejki. Gdy piłka trafi do ostatniej osoby w kolejce, drużyna wydaje swój okrzyk.* Nauczyciel upewnia się, czy grupy zrozumiały polecenie i wybiera części ciała, za pomocą których piłka będzie przekazywana w kolejnych rundach (ręce, kolana, stopy).

W ramach omówienia zadania nauczyciel pyta uczniów o to, jak im się współpracowało w drużynach. Pytania pomocnicze:

- Jak podobała wam się zabawa?
- Co wam się najbardziej podobało w zabawie, a co najmniej?
- Czy dobrze wam się współpracowało w drużynach? Jeżeli tak, to dlaczego? Jeżeli nie, to dlaczego?
- Jak myślicie, co moglibyście poprawić w swoich drużynach, żeby następnym razem podawać sobie piłkę szybciej?

4. Podsumowanie zajęć. W ramach podsumowania nauczyciel prosi uczniów, aby każdy z nich dokończył zdania: *Najbardziej przyjemne dla mnie było..., Najmniej przyjemne dla mnie było...*

¹ Ćwiczenie na podstawie: K. W. Vopel, *Gry i zabawy integracyjne dla dzieci i młodzieży*, Część IV, Wydawnictwo „Jedność”, Kielce 2005, s. 19.

Scenariusz zajęć dla nauczycieli nauczania początkowego

CELE:

- zwiększenie wiedzy i umiejętności pracy z grupą znajdującą się na różnych etapach rozwoju procesu grupowego
- rozwinięcie umiejętności radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi pojawiającymi się w zespole klasowym

POMOCE DYDAKTYCZNE:

- duże arkusze papieru
- flamastry
- kartki papieru A4
- długopisy
- zdjęcia przedstawiające grupy znajdujące się na różnych etapach

CZAS TRWANIA: 1 x 45 min

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Ćwiczenie. Praca w zespołach. Prowadzący dzieli uczestników na trzy zespoły. Każdemu z nich przekazuje zdjęcie prezentujące grupę na jednym z trzech etapów rozwoju (mogą to być zdjęcia zaczerpnięte z gazet i czasopism). Każdy z zespołów ma za zadanie odpowiedzenie na poniższe pytania:

- Jakie uczucia mogą przeżywać członkowie tej grupy?
- Jak długo grupa się zna/spotyka?
- W jaki sposób grupa postrzega lidera?
- W jaki sposób ta grupa może radzić sobie z konfliktem?

Zespoły prezentują wyniki swojej pracy na forum.

Podsumowanie. Prowadzący podkreśla, że to w jaki sposób będziemy się czuć w danej grupie oraz w jaki sposób grupa będzie radziła sobie z kryzysowymi sytuacjami, zależy od tego, czy jest ona zintegrowana i umie ze sobą konstruktywnie współpracować. To z kolei, czy dana grupa będzie umiała współpracować będzie zależało od tego, na ile pomyślnie będzie umiała przejść przez różne fazy rozwoju.

2. Miniwykład. Prowadzący przedstawia poszczególne etapy rozwoju grupy*.

***Uwaga.** Opracowując treść miniwykładu prowadzący może skorzystać z treści zamieszczonych w poprzedzającym scenariusze artykule. Należy przy tym podkreślić, że rozwój grupy bardzo rzadko jest procesem liniowym. Regres i powrót do poprzednich faz jest częstym zjawiskiem w pracy z grupą.

3. Ćwiczenie. Praca indywidualna. Prowadzący prosi uczestników, aby przywołali w pamięci obraz prowadzonego przez nich zespołu klasowego i zastanowili się nad tym, na jakim etapie rozwoju znajduje się ta grupa. Swoje spostrzeżenia zapisują na kartkach papieru. Osoby chętne przedstawiają efekty swoich prac na forum*.

***Uwaga.** Podczas omawiania należy zwrócić uwagę, czy uczestnicy nie mylą etapu orientacji z fazą konstruktywnej współpracy. Zdarza się bowiem, że osoby prowadzące grupę myślą, że klasa dobrze współpracuje, kiedy nie wyraża przy prowadzącym trudnych emocji.

4. Ćwiczenie. Praca na forum. Prowadzący podkreśla, że przebieg procesu rozwoju grupy w przypadku klasy szkolnej (która jest grupą formalną) jest wypadkową naturalnych procesów grupowych oraz czynników zewnętrznych (wymagania formalne, zmiany niezależne od uczestników grupy). Następnie prowadzący zaprasza nauczycieli, aby wspólnie zastanowili się,

w jaki sposób nauczyciel może pomóc uczniom w przejściu kolejnych faz prowadzących do etapu konstruktywnej współpracy z uwzględnieniem formalnego wpływu szkoły*.

***Uwaga.** Wskazówki znajdują się na 2 str. wkładki.

5. Ćwiczenie. Praca w grupach. Prowadzący dzieli uczestników na trzy grupy. Każda z nich otrzymuje opis sytuacji trudnej, która mogłaby mieć miejsce w zespole klasowym*. Następnie prosi, aby każda grupa zastanowiła się i opisała, w jaki sposób nauczyciel mógłby poradzić sobie w tej konfliktowej sytuacji i rozwiązać powstały problem. Zespołu mają na to 15–20 minut.

***Uwaga.** W zależności od dostępnego czasu i rozeznania co do potrzeb uczestników prowadzący może zwrócić się do nich z prośbą o przedstawienie w grupie przykładowych sytuacji trudnych pochodzących z ich własnej praktyki, wybranie jednej z nich i przedyskutowanie. W sytuacji gdy uczestnicy nie są zainteresowani dyskusją i omawianiem sytuacji pochodzących z własnego doświadczenia, prowadzący przedstawia przygotowane przez siebie przykłady.

Przykładowe opisy sytuacji trudnych w klasie:

Przypadek 1

Nauczyciel prowadzi zajęcia lekcyjne z dziećmi. Rysuje coś na tablicy i słyszy śmiech dzieci. Odwraca się i widzi, jak jedno z nich kręci się w ławce i parodiuje go. Na próby uciszenia nie reaguje. Część dzieci śmieje się otwarcie lub pod nosem. Inne z kolei patrz z niepokojem na nauczyciela.

Przypadek 2

Nauczyciel podczas przerwy zauważa, że grupka dzieci okrążyła jedno z nich i śmieje się z jego ubrania, komentując, że to jest brzydkie i brudne. Starsza siostra tego dziecka podchodzi do grupki i zaczyna im grozić, że po szkole dostaną nauczkę.

Przypadek 3

W klasie od pewnego czasu nauczyciel obserwuje, że dzieci nie chcą bawić się wspólnie. Wokół najpopularniejszej dziewczynki utworzyła się grupa uczennic, które nie chcą bawić się i pracować z nikim poza swoją grupą. Na wszelkie próby zaangażowania ich w prace z innymi reagują naburmuszeniem i ociągają się. Jednocześnie dwójka uczniów jest stale wykluczana ze wspólnych zabaw.

6. Podsumowanie zajęć. Uczestnicy odpowiadają na pytanie: *Co wykorzystam w swojej pracy wychowawczej, a które treści chciał(a)bym jeszcze przemyśleć?*

PRZYGODY TOMKA

Pierwszy dzień w nowej grupie kolegów i koleżanek, poznawanie nowych osób może wywołać emocje.

Wydaje mi się, że stresujesz się tymi nowymi zajęciami w klubie komputerowym. Pewnie zastanawiasz się, jak to będzie?

★ Zastanów się, jak TY się czułeś idąc do zupełnie nowej, nieznannej Ci grupy.

⇒ Wytnij jedną z poniższych odpowiedzi i wklej ją do dymka chłopca lub napisz, co czułeś/czułaś.

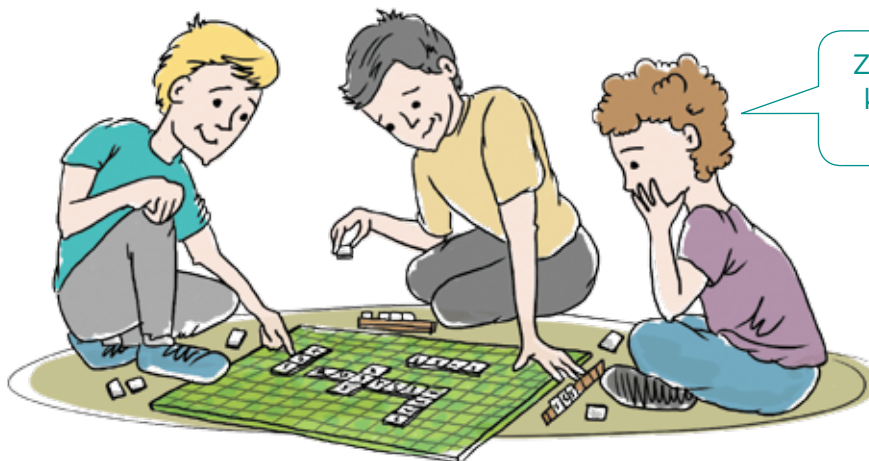
- BOJĘ SIĘ
- CIESZĘ SIĘ
- NIE CHCE MI SIĘ
- CIEKAWY, JAK BĘDZIE?

★ Kiedy nie znamy kogoś albo już dawno się nie widzieliśmy, nie wiemy, w jaki sposób zacząć wspólną zabawę. Obawiamy się, czy ten ktoś o nas pamięta i jeszcze nas lubi.

⇒ Co Ty zwykle robisz, kiedy spotykasz się z nowymi kolegami/koleżankami? Jaką zabawę mógłbyś/mogłabyś zaproponować kolegom/koleżankom w podobnej sytuacji?

★ Zazwyczaj jednak mimo różnych niepokojów chęć bycia z innymi zwycięża!

Zabawa w towarzystwie kolegów lub koleżanek jest ciekawsza.

⇒ Przypomnij sobie jakąś miłą sytuację z kolegami/koleżankami, która wydarzyła się niedawno. Co wtedy czułeś/czułaś?

Układanka „Znajdź mnie!”

Znajdź takie osoby w grupie, które mają cechy, umiejętności lub doświadczenia narysowane na tej kartce-układance. Niektóre rzeczy jesteś w stanie zobaczyć sam/ sama, ale o niektóre trzeba zapytać. Wpisz imiona osób w odpowiednie pola układanki. Powodzenia!

LUBI TAKI SAM
KOLOR

MA TAKI
SAM KOLOR
WŁOSÓW

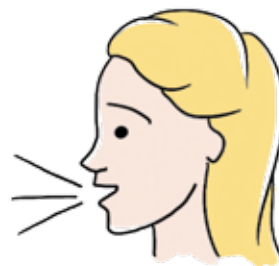
LUBI JEŚĆ TĘ
SAMĄ POTRAWĘ

LUBI SIĘ BAWIĆ
W TĘ SAMĄ
ZABAWĘ

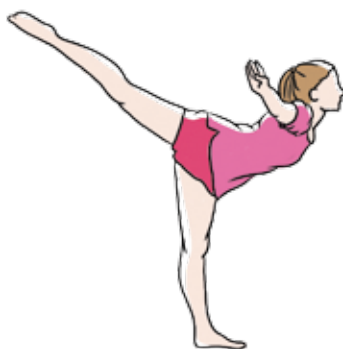
NIE LUBI
SZPINAKU

ROZMAWIAŁEŚ
Z NIM LUB
NIĄ W TYM
TYGODNIU

MA
RODZEŃSTWO

UMIE ZROBIĆ
JASKÓŁKĘ

LUBI TAKI SAM
SPORT